

Petar DekićNarodni muzej, Smederevska Palanka
dezuppa@verat.net

Između tekstualnosti i pripovednosti muzealnog

Apstrakt

Kroz problem odnosa između tekstualne/pripovedne prirode muzealija upotrebljenih za konstruisanje „Radijske izložbe“ kao intermedijalnog predmeta (muzealnog i javnosnog) ispituju se mogućnosti stvaranja eksperimentalnog antropološko-muzealnog prostora u kome se ispoljavaju moguće granice tekstualnosti/materijalnosti muzealnog medija. Kroz interpretaciju ovih problema teži se ustanovljavanju antropološkog muzealnog predmeta kao fenomena čija svojstva „ukazuju“ na neke od odnosa između „klasične“ i „nove“ muzeološke paradigme, odnosno, na funkcije antropološke reinterpretacije muzealne teorije. Centralna teza rada jeste da je konstrukcija antropološkog muzealnog predmeta moguća uspostavljanjem interpretativnog pluraliteta/metaforičnosti kao svojstva kojim se redefinišu i mediji i muzealni predmet.

Ključne reči:

antropološko-muzealni predmet, antropološko-muzealno eksperimentalno polje, ukazanje, muzealna tekstualizacija, pripovedna tekstualizacija, radijska izložba

Istražujući problem delovanja javnosnih izraza muzealnog na njegovo ucelinjenje morao sam postaviti sebi pitanje odnosa tekstualnosti i pripovednosti muzealnog između „imati (i) tekstualnu prirodu“ i „imati svojstvo komuniciranja (u) tekst(u)om“, odnosno, sposobnosti činjenja kao nužnog svojstva delovanja kroz priču (fabulu, diskurs)(Eko, 2003: 44). Da bih mogao ispitati ovaj odnos morao sam konstruisati novi antropološko muzealni prostor kao eksperimentalno polje. To je, dakle, novi muzealni predmet (antropološki), koga sam nazvao „Radijska izložba“. Ako kažem da sadržaj te izložbe nisu sadržaji radijskog programa niti izložba radio aparata, već ono što znamo kao „klasični“ sadržaj etnoloških-etnografskih zbirki to sa sobom povlači nekoliko konsekvenci. Najpre, izložbu sam identifikovao medijalnim prostorom upotrebljavajući oznaku „radijski“ da bliže odredi „izložbu“ koju prepoznamo kao muzealni medijalni prostor. Dakle, radi se o stvaranju otklona načinjenog između etnološkog/etnografskog muzealnog sadržaja u meta-medijalni prostor kroz antropološki diskurs (priču). Kažem meta-medijalni zasnivajući tu tvrdnju na mogućnosti da isti sadržaj bude interpretiran i u muzejskom ili u novinskom medijalnom prostoru. Ukazuje se interpretativni pluralitet i medijalnog prostora i muzealnog predmeta kao svojstvo muzealnog predmeta na razmeđu između klasične i „nove“ muzeološke paradigme. (Krouse 2006:

169) Interpretativnost je važna. Motivacijski i medijalno je vezana za ispitivanje odnosa muzealnog i javnosnog. Pluralitet je moguć samo u odnosu na postuliranu interpretativnost.

Susret sa muzejskim prostorom, bez obzira da li se on upoznaje kao muzealizacijska celina – iz pozicije muzealca, ili kroz prisustvo u komunikacionom procesu – iz pozicije publike/javnosti, jeste susret sa tekstovima koji definišu njegove granice. Stepen otvorenosti kodova na kojima se zasnivaju vrste tekstova u klasičnoj muzealnoj paradigmi zavisi od toga da li oni komuniciraju predmet/izložbu ili društveni odnos u funkciji komuniciranja predmeta/izložbe. Sistem se otvara kako se krećemo od tekstualizovanog predmeta u dokumentacijsko-tezeuruskom prostoru, preko komunikacijskih tekstova (identifikacije predmeta, tekstovi koji „objašnjavaju“ izložbu, katalogi, vodiči), do tekstova komunikacije (tekstovi koji se izgovaraju na otvaranjima izložbi, vođenja kroz postavku. Ovi tekstovi nalaze se u muzealnom medijalnom prostoru. Tekstovi javnosne interpretacije muzealnog koriste medijalni prostor masovnih medija. Predmet koji u ovom prostoru komunicira širi granice muzealnog predmeta na odnose saradnje koju muzealna stvarnost uspostavlja sa društvenim sistemom (Декић, 2007: 19). Klasična muzeološka paradigma ne omogućava uključivanje ovih odnosa što vodi nemogućnosti da interpretira sopstvenu ukupnost. Time je definisana potreba uvođenja novog medijalnog prostora (kao prostora posredovanja). Novi (meta-tekstualni) komunikacioni prostor, dakle, trebalo bi da se zasniva na odnosu publike/javnosti prema muzealnoj stvarnosti kao sadržaju komunikacije. Sledstveno, na tim se odnosima moraju kreirati svojstva novog muzealnog predmeta i teksta.

Namera „nove muzeologije“ da se postulira na odnosu prema publici, čitamo „Drugom“ (Krouse 2006: 169), koji naseljava/koristi/(re)interpretira muzealnu konstrukciju stvarnosti, nužno upućuje na dvostruko kodiranje sistema tekstova na osnovu opozicije znanje :: doživljaj/sveto :: profano i na mogućnost dvostrukog čitanja tako definisane etnografije muzealnog: kao non fiction i fiction teksta (Gavrilović, 2008: 22-24). Proširenje koncepta predmeta (Гавриловић, 2007: 119, Dekić: 2008: 168) omogućava konstruisanje antropološkog predmeta i njime definisanog prostora u kome muzealni tekstualni sistem tezaurusa može biti transformisan u pripovedni oblik i direktno „ukazivati“ na antropološki predmet muzealizacije. Uvođenje u pripovednu formu jeste postupak konstrukcije etnografije muzealnog. Pripovedno nastaje uspostavljanjem odnosa između tezauruskog sadržaja teksta koji se pozicionira kao označeno (na osnovu muzealne koncepcije stvaranja sistema dokumentacije koji stoji kao alternativa muzealiji kao osnova njene zaštite) i odnosa prema čitaocu/korisniku konstruisane kulture kao označujućem. Tekst tezaurusa tako konstruisan uspostavlja korisnika – sa zamenljivim ulogama pisca/čitaoca – i antropološku granicu muzealnog predmeta. Ukazuje se odnos između subjekata u interpretaciji. Otuda se

etnografija muzealnog može čitati i kao izmena pozicije publike kao proučavaoca/učesnika. Na ovim teorijsko-metodološkim osnovama moguće je stvaranje radijske izložbe kao jedno od krajnjih ishodišta tekstualnosti muzealnog.

Etnografija muzealnog ili opis muzeografije

Prelazeći u ravan realizacije projekta nalazimo se u prostoru teksta kao nosioca forme.

Tezauruska interpretacija predmeta ima funkciju označenog dok sistem teksta narodne književnosti nad kojim su isti kriterijumi upotrebljeni kao sredstvo za stvaranje korpusa ima funkciju označujućeg. Odnos odgovara odnosu legende, didaskalije u muzejskom medijalnom prostoru prema predmetu, ali deluje na takav način da širi interpretativni opseg predmeta na osnovu istovrsnosti prirode označenog i označujućeg (relacije tekst-tekst) i opštosti važenja označujućeg. Dakle predmet postavke je metaforički odnos.

Uvođenje pripovednog sadržaja (narodne književnosti) u interpretaciju muzealnog istovremeno ima funkciju ukazivanja na promenu između tekstualnog i pripovednog i razvijanja narativnih svojstava predmeta koji se konstruiše (antropološkog muzealnog predmeta).

Dinamički element modela koji ima cilj da generiše metaforički odnos kao predmet postavke (interpretacije) jeste antropološki podtekst koji sadržaje obe vrste teksta kodira odnosom posredovanja prema Drugom, upotrebom tematskog okvira izražavanja odnosa između muškaraca i žena u sadržajima materijalne kulture. Antropološki predmet je, dakle, predmet postavke.

Tekstualna priroda (tekstualizovane muzealije, tekst narodne književnosti i antropološki tekst) implicira prisustvo Drugog/Čitaoca kao kreatora značenjskog sistema. (Eko, 2003: 7). Istovremeno, tekstualna priroda ovako konstruisanog antropološkog muzealnog predmeta omogućava prelazak u ne-muzealni medijiski prostor.

Medijalni prostor radija neposredno odražava virtuelnu prirodu muzealnog i svojom nematerijalnošću i, posebno, činjenicom da podrazumeva raspršenost kao stanje javnosti, gde se ona nalazi u odnosu zamenljivosti sa publikom na osnovu konotiranja muzealne postavke.¹ Otuda radijska izložba implicira stanje „u interpretaciji“ kao trajno svojstvo odnosa koji uspostavlja publika/javnost. Ovaj odnos odgovara onome u kome se nalazi publika nakon

¹ Konotacija je uspostavljena u nivou konstruisanog konteksta “izložbe” i u nivou konstruisanja značenja gde: smisao/značenje (metaforički odnos prema stvarnosti) u muzealnom doživljaju nastaje „u svesti“ posmatrača („in the eye of the beholder“) te je nužno odvojen(o) od muzealnog prostora.

izlaska iz muzeja u procesu oblikovanja „muzejskog proizvoda“. (Šola 2002: 133) Razlika je u tome što radijski medij podrazumeva opšteprihvaćenost takvog odnosa između muzealne stvarnosti i publike kao objekta koji publika/javnost (re)kreira.

Razmenski odnos koji se ovakvom postavkom stvara na osnovu reciprociteta koji vlada između muzealne stvarnosti i publike demokratizuje odnose „moći nad predmetom“ čime je rešen važan etički/estetički problem u osnovi postulata o polivalentnosti u srži „nove muzeologije“.

Izmena odnosa prema mediju, materijalnosti predmeta i publici definiše opšte karakteristike uspostavljanja metaforičkog odnosa prema muzealnoj stvarnosti kao modela koji transformiše tekstualno u pripovedno, stvarnost u metaforički odnos prema stvarnosti.

U tekstualnom sistemu muzealnog susrećemo se sa sistemom dokumentacije u funkciji održavanja kontinuiteta predmeta i znanja (informacija i značenja). Dakle, tekstualizacija u muzealno ima funkciju konstruisanja celovitosti muzealnog u kome se materijalizuje njegova nevidljiva suština i dovodi u odnos sa vidljivim aspektom. Na ovoj granici se može uspostaviti identičnost postupaka u kreiranju komunikacionog prostora unutar muzealnog medija i na njegovim granicama prema drugim medijima, koji je istovremeno unutrašnji (kroz proces uspostavljanja muzealnog konstrukta predmeta) i spoljašnji (kroz proces ostvarenja muzealnog predmeta).

Nevidljivost istovremeno omogućava pristup muzealnom i onima koji izložbu ne mogu videti. Ovako uspostavljen društveni odnos ukazuje na teorijsku utemeljenost interpretativnosti kao odnosa prema muzealnoj stvarnosti.

Interpretativnost jeste osa transformacije prema antropološkom muzealnom predmetu. Njime se implicira medijlnost prostora koja nije isključujuća prema upotrebi bilo kog medija, bio on muzejski ilimasovnih medija.

Stvaranje ovakvog sistema teksta sobom nosi mogućnost uspostavljanja odnosa između objektivnog (naučnog) i subjektivnog (doživljajnog) kao svojstva novog muzealnog predmeta. Redefinisanje muzealnog medija delovanjem u ravni nosioca forme kroz razvoj svojstava tekstualnog omogućava smanjenje pritiska na granici muzealno :: javnosno. Izmenom odnosa prema javnosnim medijima obezbeđuje se lakši prelazak u razmenski odnos prema englobirajućem društvu. Proizilazi da se postiže izmena u statusima između javnosti i publike.

U temeljima ovakvog čitanja muzeologije, uz usvajanje koncepcije odnosa prema procesu muzealizacije, definiše se odnos prema konceptu muzeologije uspostavljanje prema predmetu kao postupak kojim se širi važenje opšte teorije na osnovu u njoj definisanih pretpostavki.

Primer: Ognjište ili o nevidljivosti muzejskog predmeta

Radio Jasenica, Radio Televizija Jasenica,
prvo emitovanje 27. avgusta 2003. godine

U današnjem segmentu radijske izložbe Narodnog muzeja u Palanci biće reči o ognjištu i predmetima koji su uz njega vezani kao o delu naše narodne kulture, koji je u završnoj fazi svoga nestajanja.

Oganj ili dim kao oznaka čitave porodice u srednjem veku bili su poreski i pravni pojmovi koji obuhvataju ukupnost svih članova porodice. Kada se i u XIX veku osamostaljavao od bračni par je prenosio vatru iz roditeljske kuće a dim je ukazivao na njihovu ekonomsku i pravnu nezavisnost. Prilikom iznošenja vatre, kako prenosi Veselin Čajkanović, žarom se tri puta obnosilo oko veriga.

Celina koju čini ognjište može se razložiti na verikalnu osu i horizontalnu ravan. Vertikalna osa povezuje ložište, sadžak, verige (kovani lanac sa ovalnim karikama prečnika oko 10 centimetara) i otvor na krovu. Bez ovih elemenata ognjište ne bi moglo da postoji. Takođe, nepokretnost odnosa ložište – otvor za dim čini od ove ose čvrstu osnovu koja određuje prostorni raspored svog pokućstva a time i osnovu za kretanje ljudi u kući.

Horizontalnu ravan ognjišta čine predmeti koji razvijaju mogućnosti upotrebe ognjišta. Sastoji se od: preklada ili mečke, odnosno, topki koji služe da odignu oblice od tla i omoguću da vazduh razgori sve delove drveta i vatra tja. žarača. Elemente pokućstva koji ognjištu dodaju funkciju sredstva za pripremu hrane čine crepulje i raznovrsne keramičke (lonci, šerpe) i metalne posude (bakrač, tiganji).

Smisao ognjišta, opravdanje za njegovo postojanje, međutim, leži izvan njegovog predmetnog sadržaja i nalazi se u kontrolisanju za kuću i ovu priču izuzetno važnog, a neuhvatljivog, elementa vatre. Samo vatra omogućava ognjištu da bude svojevrsna mašina za transformaciju između različitih vidova energije. Vatra omogućava da se drvo pretvori u toplotu i svetlost. Ona je, za vreme dugih zimskih večeri ili u vremenu pričanja, okupljala ljude i tako prenosila toplinu reči – dodavala smisao činjenju.

Mogućnost sažimanja prostora i reči učinila je ognjište centrom domaćeg kulta – vertikalu koja povezuje podzemno, nadzemno i nebesko, prošlost, sadašnjost i budućnost. Zato je važno da ispratimo trag koga vatra sa ognjišta ostavlja.

Ponašanje ukućana u proslavi Božića pokazuje nam na koji način se ovi vidovi prostora upotrebljavaju u komunikaciji sa svetom realnošću.

Kroz donošenje badnjaka i njegovo unošenje u kuću kretanje muškaraca povezuje udaljene prostore šume sa kućom kroz horizontalnu ravan. Posebnost vremena radnje, odnosno njegova izdvojenost od svakodnevice, drveta koje se

donosi, kao predstavnika vrste, i zasipanje žitom od strane žena na ulazu u kuću ukazuju na sakralnu stvarnost u koju je uključeno inače svakodnevno ponašanje. Sve ove aktivnosti usmerene su da obeleže prelaz badnjaka iz prirode do središta ljudskog prostora koje se nalazi na ognjištu.

Nalaganje badnjaka započinje njegovim spuštanjem preko ognjišta i naslanjanjem na preklad. Tako on povezuje prvi horizontalni red ognjišta u jednu celinu, a time i sav prostor koga je prešao u ognjište.

Pregorevanje badnjaka znači da je uspostavljena vertikalna veza, kroz vatru i dim, između kuće i nadzemaljskog prostora. Ognjište, dakle, služi kao žrtvenik i prostor za očišćenje svega što je simbolički u njega uneto. Ostvarenje ove veze se često obeležavalo pucanjem iz puške. Bio je to znak da se prekida izolacija porodice i poziv seljanima da im se pridruže u radosti ponovnog rađanja.

Povratak u horizontalni red, odnosno svakodnevicu, takođe je postepen, i širi se preko posuđa u toku badnejdanske večere na celokupni prostor kuće. Povezivanje kuće sa ostalim prostorom u vlasništvu porodice ostvaruje se preko komada badnjaka koji se ostavljaju u stajama, torovima i njivama.

(pauza)

Vođeni vatrom sa ognjišta kao svetionikom prešli smo putem kroz prostore u nestajanju. Cilj je, međutim, bio da se ova vatra preseli u naše sećanje i, kroz predmete iz muzeja, tu ostane; da uz nju ispričamo još neke, i stare i nove priče.

Literatura

Декић, Петар 2007: Односи размене у моделима јавносне комуникације као предмет музеализације – ка (ре)дефиницији збирке новинских исечака. У: Емила Петровић и Сузана Антић (уредници), Едиција материјала са стручних скупова МДС-а, бр. 6 - Редeфинисање етнографског музејског предмета 2 (подела и називи збирки), Музеј Крајине Неготин, 9–23

Dekić, Petar 2008: Zbirka novinskih isečaka – metodologija na razmeđu antropologije i muzeologije. U: Ljiljana Gavrilović i Marko Stojanović (urednici), Muzeji u Srbiji: započeto putovanje. Beograd: Muzejsko društvo Srbije, 151–171

Eko, Umberto 2003: Šest šetnji po narativnoj šumi. Beograd. Narodna knjiga, Alfa

Гавриловић, Љиљана, 2007: Култура у излогу: ка новој музеологији. Београд. Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књига 60.

Gavrilović, Ljiljana 2008 Čitanje naučne fantastike i (kao) etnografije, ili obrnuto. U: Antropologija, br. 6, str. 19–33.

Krouse, Susan Applegate 2006: Anthropology And The New Museology. U: Reviews in Anthropology, 35: 169–182.

Šola, Tomislav 2002: Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti. Beograd. Clio.